

Основні рекомендації щодо реформування системи захисту і догляду дітей

Війна в Україні безумовно надзвичайно негативно вплинула на дітей у країні; особливо це стосується вразливих дітей, зокрема тих дітей, які позбавлені батьківського піклування, дітей з інвалідністю, дітей, які можуть бути розлучені зі своїми сім'ями, дітей, які перебувають в інтернатних закладах, а також тих дітей, які були евакуйовані з таких закладів під час війни.

Захист прав дітей у гуманітарній діяльності

Діти невідкладно потребують підтримки та турботи дорослих, яким довіряють, щоб впоратися з наслідками травматичного досвіду, через який вони проходять. Розміщення дітей в інтернатних закладах - як в Україні, так і в інших країнах перебування - порушує їхні права і суперечить їхнім інтересам. Уряд України, разом з міжнародними партнерами, має налагодити механізм відстеження, пошуку родини та возз'єднання з нею для всіх дітей, які перебувають у системі опіки, включно з тими, хто наразі перебуває за межами України, гарантуючи, що всі повернення до країни будуть вчинені з огляду на найкращі інтереси дітей задля уникнення їх повторної інституціоналізації. Ці заходи повинні бути основою для реформування системи догляду і захисту дітей.

Значна кількість досліджень чітко свідчать про те, що інтернатні установи завдають шкоду дітям¹. З огляду на подання Україною заяви на набуття членства в ЄС, Європейська Комісія зазначає, що «Україна має один з найвищих рівнів інституціоналізації дітей у світі (приблизно 1,5% від загальної кількості дітей), що викликає серйозне занепокоєння та потребує термінового вирішення»².

До війни понад 90% дітей в Україні, які перебували в інтернатних закладах, мали живого батька чи матір, які мали батьківські права, і близько половину з них становили діти з інвалідністю³.

Ці діти зазнали шкоди, зневаги та жорстокого поводження, що є звичайною практикою для інституційної системи.⁴ Нещодавні звіти підкреслюють серйозний ризик заподіяння шкоди та порушення прав людини, яких зазнає ця група дітей під час війни⁵ та нагальну потребу вилучити їх з інституцій і забезпечити підтримку догляду в сім'ях та з боку громад.⁶

Ми вітаємо відповідь Уряду України, який зобов'язується у рамках процесу інтеграції в ЄС, надати пріоритет «праву кожної дитини на життя в сім'ї, здорове зростання і розвиток, забезпечення необхідних соціальних послуг, а також на доступ до якісної інклюзивної освіти в громаді».⁷

Як представники міжнародних та національних неурядових організацій, які опікуються питаннями захисту дітей, інклюзії інвалідів та правами людини та мають багаторічний досвід роботи в Україні, ми закликаємо Уряд України та його міжнародних партнерів до впровадження наступних рекомендацій з розробки інклюзивної системи захисту та догляду дітей. Ми висловлюємо готовність підтримати Уряд України та його міжнародних партнерів в імплементації цих рекомендацій.

Рекомендації для Уряду України

Уряд України справедливо отримав схвалення продовження пошуку шляхів покращення системи захисту дітей навіть під час жорстокого воєнного конфлікту. Спираючись на цей імпульс і політичну волю, ми закликаємо Уряд України ухвалити уніфіковане бачення національної системи захисту і догляду дітей.

Ми закликаємо Уряд України розробити єдину національну стратегію реформування системи догляду і виховання дітей, яка має бути підкріплена законодавчою базою, що передбачає повну трансформацію системи догляду за дітьми і їх виховання та припинення функціонування інтернатних закладів. Цей процес має бути закріплений планом заходів з передбаченим фінансуванням та здійснюватися за допомогою узгодженого механізму єдиного координаційного центру, який має залучати всі профільні міністерства та органи влади, а також громадські організації, представників донорських організацій та експертів у сфері захисту прав дітей.

Ця стратегія має:

1. Охопити всі групи дітей, які перебувають у системі опіки, зокрема і дітей з інвалідністю та дітей, які перебувають у спеціалізованих школах-інтернатах.
2. Гарантувати, що дітей (починаючи з наймолодших у терміновому порядку) переведуть з інституційного догляду до сімейних форм виховання та догляду на рівні громад.
3. Надати пріоритет попередженню розлученню сімей шляхом надання прямої фінансової допомоги сім'ям, реформуванню сімейної судової системи відповідно до міжнародних документів про захист прав дитини та розвитку послуг супроводу з тим, щоб гарантувати, що діти добре живуть в сім'ї. Це має включати психосоціальну підтримку, інклюзивну освіту та охорону здоров'я, підтримку тих, хто вийшов з-під опіки, а також підсилення соціальних служб для надання цих послуг.
4. Взяти за мету припинити використання інтернатних закладів для дітей в Україні та заборонити виділення фінансування на реконструкцію або переобладнання таких установ; там, де це фінансування вже надано, воно має бути обмежене та спрямоване на запобігання розлученню сімей та перехід цих установ у власність громад, відповідно до керівних принципів Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, які мають функціонувати спільно з наявними послугами та мережами в громаді⁸

- а також підтримка опіки над дітьми з боку родичів, розвиток сімейних форм виховання, таких як прийомна сім'я та національне усиновлення.
5. Охоплювати всі інтернатні заклади, в тому числі підпорядковані Міністерству соціальної політики, МОЗ, МОН, Мінспорту та Міноборони, а також органам місцевого самоврядування (на рівні областей та громад).
6. Включати чіткі і вичерпні показники та надійні механізми моніторингу та оцінки для оцінки потреб кожної окремої дитини та забезпечення якісного ведення випадку, а також план сталого фінансування процесу.
7. Включати незалежний законодавчий та політичний огляд попередньої української системи захисту і догляду за дітьми на основі відповідних інструментів прав людини та міжнародних програмно-стратегічних документів, щоб виявити та усунути будь-які наявні недоліки.
8. Створити керівний комітет, до складу якого входять громадські організації, представники відповідних міністерств та органів місцевого самоврядування, діти, сім'ї, люди з інвалідністю та їх представницькі організації, які мають брати активну участь у розробці, реалізації та постійному моніторингу процесу реформування системи догляду і виховання дітей.

9. Забезпечити проведення інформаційних кампаній на національному та місцевому рівнях, щоб підвищити обізнаність про те, чому потрібна реформа системи догляду і виховання дітей, і сприяти створенню інклюзивних послуг у кожній громаді.

10. Отримувати актуальні дані, з відповідним поділом за віком, статтю, інвалідністю та потребами в підтримці, про всіх дітей, які перебувають у системі опіки, враховуючи також тих дітей, які зараз перебувають за межами України.

11. Забезпечити координацію фінансування та закупівель на національному та обласному рівнях, пов'язаних із наданням послуг, а також повну підтримку та сталість розвитку місцевого потенціалу.

Рекомендації для міжнародних партнерів

Ми закликаємо міжнародних партнерів України, в тому числі спеціалізовані установи Організації Об'єднаних Націй, ЄС, міжнародні фінансові інституції, уряди партнерів, донорські агенції та приватних інвесторів, щоб:

1. Надати довгострокове стабільне фінансування на підтримку процесу реформування системи догляду і виховання дітей в Україні.

2. Підтримати Уряд України в розробці національної стратегії реформування системи догляду і виховання дітей, як зазначено вище, і виступати координаторами міжнародного співтовариства донорів з тим, щоб гарантувати, що все міжнародне фінансування для реформи системи догляду і виховання дітей надходить через узгоджений механізм, який сприяє її впровадженню.

3. Надати пріоритет фінансуванню для підтримки сімей у догляді за власними дітьми, для розвитку інклюзивного догляду у сімейних формах виховання та на рівні громад, та задля зміцнення кадрового потенціалу соціальних служб, необхідного для надання цих послуг.

4. Забезпечити тривалу підтримку дітям, які були евакуйовані з України, для отримання якісного догляду у сімейних формах виховання та на рівні громад, у країнах перебування, а також гарантувати, що після їхнього повернення до України вони не будуть повторно поміщені в інтернатні заклади.

5. Публічно взяти на себе зобов'язання підтримувати Уряд України відповідно до цих принципів і заборонити надання міжнародного фінансування з метою реконструкції чи переобладнання інтернатних установ.

Спеціальні рекомендації для Європейського Союзу

У лютому 2023 року президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляен оголосила, що ЄС надасть 10 мільйонів євро на підтримку «розробки сучасної стратегії догляду за дітьми» в Україні відповідно до стандартів ЄС.⁹ Відповідно до рекомендацій, викладених вище, підтримка розробки цієї стратегії, має стати початком довготривалого та стабільного партнерства з Україною, як закликала Швеція під час головування у Раді ЄС у червні 2023 р.¹⁰, та допомогти Україні стати сильною та більш процвітаючою країною-членом ЄС.

Ми закликаємо ЄС:

1. Підтримувати реформу догляду і виховання дітей в Україні та бути її рушієм.

2. Забезпечити, щоб процес вступу до ЄС передбачав незворотне та обов'язкове зобов'язання Уряду України покласти край інституціалізації дітей та перейти до сімейних форм виховання та догляду на рівні громад.

3. Підтримати Уряд України в розробці національної стратегії реформування системи догляду і виховання дітей та плану дій, як зазначено вище, із виділеним бюджетом і чіткими основними етапами та орієнтирами, як частини результатів в рамках вступу України до ЄС. Це має бути пріоритетним на ранніх етапах процесу приєднання.

4. Підтримати Уряд України у створенні централізованих надійних механізмів захисту дітей, включаючи системи відстеження та управління інформацією для дітей, позбавлених сімейного піклування. До категорії таких дітей належать діти, які зараз перебувають за межами України та яким потрібно забезпечити безпечне, регульоване повернення у сімейні форми виховання та догляду на рівні громад.

5. Надати необхідні ресурси для розвитку сімейних форм виховання та догляду на рівні громад для біженців з України в прикордонних країнах, системи захисту дітей яких серйозно постраждали як від економічної кризи, так і від напливу біженців.